

'Elke vierkante meter grond heeft een
eigen verhaal en vertelt dit ook –
maar je moet wel willen luisteren naar
deze vaak zachte stemmen' ...
Theodor Fontane

Po@dium

eine Frühlingsreise

Bennie Huisman

2025 - 3

Zondag 11 mei. Ik zit in de IC naar Berlijn. Fiets en bagage onder bereik. Tickets en paspoort bij de hand. In Bad Bentheim kunnen 'grenscontroles' komen. Daar hoef ik mij als duidelijk herkenbare witte oudere Europese 'Eigenheimer' geen zorgen over te maken. Ik zal niet snel in twijfel worden getrokken. Al is dat in de huidige VS zelfs met paspoort en visum ook niet meer zeker. Maar het oponthoud in Bad Bentheim wordt alleen gebruikt om van personeel te wisselen: Nederlanders er uit, Duitsers er in. Een oude Europese traditie, vergelijkbaar met het wisselen van de wacht bij Buckingham Palace. Ruim 4 uur later stap ik uit in Berlijn-Spandau. Op de geplande tijd.

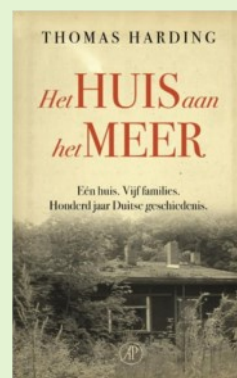
In theorie kan ik nu nog naar het *Alexanderhaus* in Groß Glienicke fietsen om daar in het *Sommerhaus am See* bij de laatste rondleiding aan te sluiten. Maar ik wil wel de route volgen langs de voormalige Muur en wanneer ik tenslotte de bekende 2.30 m hoge bewegwijzering vind wordt het krap en laat ik de rondleiding maar schieten. Dinsdag nog een nieuwe kans.

Bij het huis aangekomen slenter ik er om- en doorheen en omdat ik de geschiedenis ken heb ik aan de informatie in de kamers genoeg. Ik maak een foto van een recent bijgebouw en van de restanten van de Muur bij de ingang van het dorp. De laatste versie van de Muur bestond uit 2.30 m hoge betonelementen met daar overheen een ronde betonnen buis als extra handicap. Die met een ijzeren beugel werd bevestigd. Het was systeembouw en het moet voor de jonge DDR-staat, waar aan alles een tekort was, een uitdaging zijn geweest om honderdduizenden elementen te produceren. Alles om te voorkomen dat iedereen die kundig was met hand, hoofd of beide, naar West-Duitsland zou vluchten. Toen het hele systeem klaar was konden de grenswachten het verder met machinepistolen af.

De slachtoffers worden nu langs de *Mauer-radweg* op informatieborden herdacht.

De geschiedenis van dat zomerhuis is beschreven in een boek uit 2015, van Thomas Harding, een Engelse historicus met Duitse wortels. Zijn oma groeide op in Berlijn als Elsie Alexander. Haar vader, een joodse arts, liet in 1927 een houten zomerhuis bouwen aan de Groß-Glienecker See. In 1933 werd dr. Alexander het werken onmogelijk gemaakt. In 1936 vluchtte de familie 'met de laatste trein' naar Engeland, waar een oudere zus van Elsie al woonde.

In de jaren '90 reisde oma Elsie met enkele kinderen en kleinkinderen naar het zomerhuis, dat ze nooit vergeten had. Het stond er nog en had alle dieptepunten van de Duitse geschiedenis doorstaan. Het werd nog bewoond. Twintig jaar later zocht kleinkind Thomas het huis nog eens op. Het stond leeg, was overgroeid en verwaarloosd en zou worden afgebroken. Met hulp van dorpsbewoners en medewerking van de gemeente kreeg het een monumenten-status en werd gerestaureerd. Harding schreef een boek en de rest is geschiedenis. Nu wordt die geschiedenis daar verteld en is het een 'centrum voor verzoening'.

(alexanderhouse.com)

In de tuin van het Alexanderhaus staat het *Seminar-Gebäude*, dat na de restauratie is gebouwd. In een venster is te lezen waar het voor bedoeld is: een plek, 'waar mensen met uiteenlopende religies en wereldbeschouwingen elkaar kunnen ontmoeten in een dialoog'. De architect heeft zich laten inspireren door de 'soeka', de tijdelijke hut, die joodse mensen voor het Loofhuttenfeest vaak in de tuin opzetten, met een dak van bladen of riet. Daar wordt gemeenschappelijk gegeten om de 40 jaar te herdenken die het volk Israël in de woestijn zwierf, in afwachting van het 'beloofde land'.

Ik ben grootgebracht met de Bijbel, die daarna z'n hoofdletter kwijt raakte. Om wat meer te weten over het Loofhuttenfeest (Soekot) zoek ik bij Wikipedia. Twee uur later weet ik genoeg om te concluderen dat alle 'nationalisme' en 'orthodoxie' gebaseerd is op mythen en sprookjes. Ze hebben een functie. Ze kunnen mensen verenigen in een gemeenschappelijke identiteit. Soms ten goede (vredig samenleven, zorg voor elkaar), vaak ten kwade (macht en rijkdom vasthouden, de toegang tot water, vruchtbare grond en grondstoffen zeker stellen of toeëigenen). Nog niet lang geleden heette dat ergens in Europa: *Lebensraum*. Rusland zal er nu ook een woord voor hebben. En ook een mythe.

Toen het betrekkelijk zootje ongeregeld waar het volk Israël toen uit bestond het 'land van melk en honing' binnentrok, woonden daar, tijdelijk of al langer, andere volken en zootjes ongeregeld. Die riepen niet: kom binnen, *wir schaffen das*. Het ging te vuur en te zwaard of onder dwang, soms vredig handel drijvend, dan weer oorlog, het uithuwelijken van koningsdochters, gemengde huwelijken, gemengde religies, alles wat we ook uit onze eigen Europese geschiedenis kennen. Maar het land was hen beloofd door Jaweh, die overigens nog lang moest concurreren met de verering van een Moeder-godin, een strijd die de *stammen Israëls* lang verdeeld hield. (*Disclaimer*: mythen, sprookjes en overgeleverde verhalen bevatten veel wijsheid. Maar macht en wijsheid werken niet altijd dezelfde kant uit. Zie dhr. Wilders)

Twee dagen later sta ik opnieuw bij het *Seminar-Gebäude*. Met Barbara, een jonge vrouw, die om twee uur vergeefs wacht op twee Amerikanen, die zich hadden aangemeld voor een rondleiding. We raken in gesprek. Dat het 'dialoog-gebouwtje' is geïnspireerd door een soeka is nieuw voor haar. Het tijdelijke van de woestijntent (waar een soeka aan refereert) hangt ook wat aan dit nieuwe bijgebouw. Het is van hout en riet en de rietmatten die als dak fungeren worden alleen tegen regen en wind beschermd door kunststof golfplaten. Barbara denkt dat het zomers daarbinnen snel te heet wordt. Volgens haar wordt het niet veel gebruikt, al staan binnen tafels en stoelen klaar.

Ik zeg dat het hele project, het zomerhuis, het dialooggebouw, de humanistische doelstelling, een kwetsbare indruk maakt. Ze beaamt dat. Het verhaal heeft door het boek veel mensen bereikt en door de recente geschiedenis ervan - het proces van restauratie en verzoening met de gemeenschap en de nieuwe bestemming - een grote symbolische waarde.

Maar de kleinschaligheid beperkt de impact. Er is maar één betaalde kracht, er is niet veel geld en om b.v. Europese fondsen aan te spreken, daarvoor ontbreekt de competentie en het netwerk. Misschien is dat ook een geruststelling. Barbara laat nog de plek zien waar de Berlijnse Muur liep, dwars door de naar het meer aflopende tuin. We bekijken wat fotoboeken en hebben mooie gesprekken. Tot de Amerikanen om drie uur alsnog opduiken.

Dan heb ik al een lange dag achter de rug. In de vroege ochtend afscheid genomen van mijn *Gastgeber* en na koffie met croissant bij de Edeka naar het station van Spandau gefietst. Vandaar met de S-Bahn naar Bahnhof Wannsee. Achter dat station ligt het Strandbad Wannsee. Toen de Duitsers na de overgave in 1945 probeerden weer op te krabbelen uit *Ruinen*, schuld, schaamte en verbittering, werd dit strand voor West-Berlijners al snel weer een plek voor een zomerse *Ausflug*. Het leverde in 1951 zelfs een van de eerste na-oorlogse Schlagers op: *Pack die Badehose ein...*, gezongen door de toen 8-jarige Conny Fröboes en geschreven door haar vader. (niet veel later bij ons bekend als: *..en dan gaan we naar de speeltuin...*)

Aan de overkant staat mijn eerste bestemming: een grote villa, die geschiedenis heeft geschreven als *Haus der Wannsee-Konferenz*. Het is nu een herdenkings- en vormingscentrum. Hier was de vergadering, die de *Endlösung der Judenfrage* tot officieel beleid maakte. Daar ging een lang proces van *Lösung* aan vooraf. De anti-semitische mythes waren niet exclusief Duits. Al in de jaren '20 en '30 circuleerde o.a. in Engeland, Frankrijk, Nederland en Polen het plan om alle Europese joden naar Madagascar te deporteren, een eiland bij de zuidpunt van Afrika. Toen de Nazi's in Duitsland aan de macht kwamen werd ook naar die optie gekeken. Maar het zelfbenoemde *Herrenvolk* (genetisch gezien ook altijd al een zootje ongeregeld uit alle windstreken - zoal de meeste volken) zag al snel de bezwaren. Daar zou een sterke Joodse staat kunnen ontstaan met teveel invloed op het wereldtoneel. Bovendien beheersten de geëllieerden het water tussen Europa en Zuidelijk Afrika. Het alternatief: opsluiten, in kampen en getto's. Maar door alle veroveringen ging het om steeds meer joden en werd overgeschakeld op moorden. Op steeds grotere schaal.

Na experimenten met Zyklon-B-gas in de 2e helft van 1941 werd besloten tot 'industriële vernietiging'. De conferentie, in de villa Merlier aan de Wannsee in februari 1942, was bedoeld om de neuzen van alle bestuurslagen dezelfde kant uit te krijgen. Dat werd in een paar uur bezegeld.

Het was een zuivere, heel precies geplande en uitgevoerde *genocide*.

De villa en de tuinen rondom zijn gratis toegankelijk. Een groep Franse middelbare schoolkinderen wordt binnen wijzer gemaakt door een lerares. Ik koop bij de balie een boekje over de geschiedenis van de villa en de conferentie, bij een medewerker die geboren zou kunnen zijn in Madagaskar, en daal via de terrassen van de enorme tuin af naar het water van de Wannsee. Aan de overkant blinkt de zon op de strandstoelen. Zoals elke zomer in de laatste 100 jaar, in tijden van vrede en oorlog.

Wat het verhaal van de Wannsee-Konferenz duidelijk maakt - en interessant voor nu - is dat een genocide niet uit de lucht komt vallen. De Holocaust was het eindpunt van een lang proces. Dat begint met het benoemen van anderen als 'een probleem'. Omdat ze er anders uitzien, zich anders kleden, een ander geloof hebben of een andere cultuur. Ten aanzien van de joden had dat eeuwenoude wortels, gretig bemest door machthebbers en de Christelijke Kerk, vaak 'één pot nat'.

Een overeenkomst in alle stadia van alle genocidale processen tot op vandaag: er is nooit een tekort aan uitvoerders, ook niet bij volken en naties die zichzelf als beschaafd beschouwen. Het begint bij ontmenselijking. Ik moet daar nu elke dag aan denken als ik lees over Israëlische soldaten, die toekijken als kolonisten Palestijnse dorpen vernielen en de inwoners terroriseren. Nog los van Gaza. Maar ook bij het nieuws over Amerikaanse politieagenten die willekeurig immigranten oppakken. Of berichten over de burgeroorlogen in Afrika, de Russische terreur in Oekraïne, grenswachten en kustwachten die andere mensen terugduwen. Ook bij ons zijn de eerste zelfbenoemde vrijwillige 'grenswachten' gesignaleerd. (Deze burgerlijke betrokkenheid is overigens hoopvol. Ik verwacht binnenkort de eerste 'burgerwachten', die het als hun plicht zien tellende autochtone voetbalsupporters tot de orde te roepen.)

Van alle mensen die, in welke vorm dan ook, een sluipend proces van intimidatie, onderdrukking, tot aan genocide, mee mogelijk maken, doen de meesten dat niet uit dezelfde overtuiging als degenen die het aansturen. Ze zijn als buschauffeur, treinmachinist, ambtenaar, politieagent of militair deel van een uitvoerend apparaat en het vraagt veel moed om 'nee' te zeggen, als deel van een groep, als kostwinner. Ook als bij jou het inzicht doorbreekt, dat het niet deugt wat er van je wordt gevraagd. In verzet komen heeft ingrijpende gevolgen voor jouw leven en dat van je geliefden, familie en anderen waarmee je economisch verweven bent. Protesteren, deserteren, pacifisme als grondhouding, 'nee'-zeggen tegen oorlog en geweld (ook als het geïnstitutionaliseerd is in natiestaten), het heeft een lange traditie en geschiedenis. In deze barre en bange tijden is het de moeite waard er verder naar zoeken. (wordt vervolgd...)

Mefrou de keningin
dit brief sil ik Jo stjoere
dat Jo, at Jo tiid oer ha,
miskien ris lêze kinn'
De post brocht my hjoed pront
wat militêr pepierguod
dêr't ynstiet: ik moat moarnier fuort
te fjuchtsjen oan it front
Mefrou de keningin
dêr wol ik net oan meidwaan
'k leau net dat ik foar deadwaan
hji op 'e ierde bin
Miskyn dat ik jo steur
troch hjirmei oan te kommen
mar myn beslút is nommen
ik wurd moarn deserteur.

Wie 't troch de oarloch net
dat heit in wrede dea fûn
myn bruorren haw ik gean sjoen
myn bern ha'k skriemen heard
Us mem is troch 't fertriet
yn 't grêf telâne kommen
en spot no mei de bommen
en spot mei ider liet.
'k Siet finzen, doe 't se my
myn leafste frou ûntstielen
se namen ek myn siel en
myn dierber ferline wei
Betiid slút ik moarnier
de doar nei myn ferline
men sil my hjir net fine
dan bin 'k al wit hoe fier.

Op 's Hearen wegen si'k
myn swalkjend libben liede
lâns wâlden, bou en mieden
en tsjin de lju sis ik:
Wegerje om te gean
en wegerje te hearren
of yn 'e kriich te stjerren
nee! bliuw dôfhûdich stean
Us bloed jaan, keningin?
doch 't sels of stjoer Jo man mar
mar wyt dat men net samar
in oaren stjoere kin
Sis tsjin Jo lju, foarstin
dat ik gjin wapens draach en
dat elts dy 't op my jaget
gewoanwei sjitte kin.

In de vorige aflevering ging het ook over het lied 'de deserteur', van Boris Vian. Het werd in veel talen vertaald. PytJon Sikkema maakte er in de jaren '70 een Friese bewerking van. Zelf ziet het als een lied over 'dienstweigeren' Hier zingt hij het nog eens, vele jaren later.

<https://www.youtube.com/watch?v=uCsyAmZO0G0>

'Po@dium' is een Persoonlijk Digitaal Magazine. Dit is de 3e aflevering van 2025
Reacties zijn altijd welkom: huisman.bennie@gmail.com
Wie op de verstuurlijst wil cq op het toestjuren geen prijs stelt: laat het weten.
www.benniehuisman.nl